

Župna crkva Presvetoga Trojstva u Donjoj Stubici

Katarina Horvat Levaj

Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

Izvorni znanstveni rad - UDK 726.54 (497.5 D. Stubica)

16. rujna 1996.

Župna crkva Presvetoga Trojstva u Donjoj Stubici, spomenuta već u najstarije sačuvanom popisu župa zagrebačke biskupije godine 1334., sačuvala je u svojoj građevnoj strukturi i u pisanim izvorima svjedočanstva o dugome slijedu gradnje od 15. do 19. stoljeća. Riječ je o impozantnoj kamenoj građevini, složene tlocrtno-prostorne organizacije, kojoj glavno obilježje daju poligonalno gotičko svetište i barokizirano trobrodno tijelo te zvonik-kula sred pročelja. Značaj Donje Stubice i njezina kaštela u prošlosti, kao i činjenica da su patroni crkve bili ugledni plemići velikoga susedgradsko-stubičkoga vlastelinstva, utjecali su na njezinu visoku arhitektonsku kakvoću, kao i na određene osobitosti u okviru sakralnoga graditeljstva kontinentalne Hrvatske.

U stručnoj literaturi, međutim, taj izuzetan arhitektonski spomenik nije bio cjelovito obrađen. Sintetski pregledi gotike, renesanse i baroka na tom prostoru Hrvatske donjostubičku župnu crkvu s arhitektonskog aspekta uopće ne spominju,¹ a i najnovije analize umjetničke baštine tog područja obuhvaćaju samo njezine kasnogotičke freske i sediliju, te renesansnu nadgrobnu ploču Franje Tahyja.² U

Župna crkva Presvetoga Trojstva u Donjoj Stubici sačuvala je u svojoj građevnoj strukturi svjedočanstva o složenoj slijedu gradnje, a značaj Donje Stubice u prošlosti, kao i činjenica da su patroni crkve bili plemići velikoga susedgradsko-stubičkoga vlastelinstva, utjecali su na njezinu visoku kakvoću, kao i na određene osobitosti u okviru sakralnoga graditeljstva kontinentalne Hrvatske.

Autorica iznosi osnovni slijed gradnje crkve, potkrijepljen i restauratorskim istraživanjima, u tijeku kojeg je crkva od jednobrodne gotičke građevine, s reprezentativnim poligonalnim nadsvođenim svetištem, transformirana u osebujno renesansno dvobrodno zdanje sa zvonikom-kulom, feudalnom emporom i grobnicom, da bi u baroku zadobila svoj današnji trobrodni oblik, nadopunjen u 19. stoljeću novim prigradnjama.

umjetničko-topografskim pregledima stubičkog kraja prepoznate su i datirane samo dvije najizrazitije faze gradnje crkve: gotika (15. stoljeće) i barok (18. stoljeće).³

¹ D. Vukičević-Samaržija, *Gotičke crkve Hrvatskog zagorja*, Zagreb, 1993. (župna crkva Presvetoga Trojstva u Donjoj Stubici nije uvrštena u tu studiju jer se, prema crkvenoj podjeli, ne nalazi u zagorskom, nego u katedralnom arhidakonatu). Z. Horvat, *Katalog gotičkih profilacija*, Zagreb, 1990. A. Horvat, *Između gotike i baroka*, Zagreb, 1975. (o župnoj crkvi u Donjoj Stubici govori se samo u vezi s Tahyjevom renesansnom nadgrobnom pločom). A. Horvat, *Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj, Barok u Hrvatskoj*, Zagreb, 1982. (donosi samo opis zapuštenoga stanja župne crkve u Donjoj Stubici iz kanonske vizitacije 17. stoljeća).

² Izložba *Sveti trag*, Zagreb, 1994. Na karti gotičkih crkava zagebačke biskupije (D. Vukičević-Samaržija, prilog Katalogu izložbe *Sveti trag*) župna crkva u Donjoj Stubici datirana je na kraj 15. stoljeća, ali je prikazana kao jednobrodna građevina s brodom širim od svetišta, a istraživanja su, međutim, pokazala da joj je širina broda i u gotici bila jednaka svetištu.

³ J. Buturac, *Stubica Donja i Gornja, Iz povijesti obiju župa*, Stubica, Zagreb, 1982. Lj. i D. Bubanko, *Registar spomenika kulture općine Donja Stubica*, Donja Stubica, 1989.

Navedeni stupanj neistraženosti, kao i činjenica da se crkva već duže vrijeme postupno obnavlja,⁴ bili su poticaj izradi konzervatorske studije o njezinoj građevnoj povijesti i o načinu prezentacije.⁵ Pomnijim istraživanjem postojeće građevne strukture i arhivskih izvora otkriveno je unutar dominantnih faza gradnje - gotike i baroka - više sukcesivnih zahvata. Istodobno se izdvojila i jedna dosada nedovoljno poznata stilska faza, a to je renesansa 16. stoljeća. Izrazito novu interpretaciju tih otprije poznatih faza gradnje crkve, a posebno novootkrivene renesanse, omogućila su i restauratorska sondiranja, provedena u okviru navedenih konzervatorskih istraživanja.⁶ Ovom ćemo prilikom iznijeti samo sažeti prikaz rezultata istraživanja građevnog razvoja crkve Presvetoga Trojstva, kao i valorizaciju pojedinih stilskih faza te osebujne sakralne građevine.

Pisani izvori svjedoče o postojanju župne crkve Sv. Trojstva u Donjoj Stubici već u 14. stoljeću,⁷ no njezin najstariji sačuvani dio - pravilno orijentirano poligonalno nadstvođeno svetište, poduprto kontraforima i osvjetljeno biforama - pripada gotičkome stilu 15. stoljeća.

Svetište je izdužena formata, svodeno križno rebrastim svodovima nad dva traveja i radijalnim svodom nad 5/8 zaključkom, nošenim službama, te rastvoreno prema brodu šiljastim trijumfalnim lukom. Izvorni gotički brod, natkriven oslikanim tabulatom, nije sačuvan, no kanonske vizitacije 17. i 18. stoljeća, navode na zaključak da je gotička crkva bila jednobrodna, te da joj je brod (kao i današnji) bio širinom izjednačen sa svetištem,⁸ što je potvrđeno i restauratorskim otkrićem ugaonih gotičkih klesanaca na nekadašnjemu pročelju.⁹

Takva *dvoranska* koncepcija u skladu je sa zrelogotičkim vremenom nastanka,¹⁰ a na 15. stoljeće (vjerojatno drugu polovicu) kao vrijeme oblikovanja svetišta upućuje kamena arhitektonska plastika, posebno službe, položene na baze i zaključene profiliranim kapitelima (između kojih je provedena fina distinkcija na one polukružnoga presjeka ispod križno-rebrastoga svoda i poligonalne ispod radijalnog dijela svoda), nadalje karakteristične profilacije svodnih rebara i trijumfalnog luka (postavljenog na oble nosače adekvatne službama) s užljebinama i skošenjima,¹¹ te izvedba četverodijelnih kontrafora.¹²

U okviru tadašnjega gotičkog sakralnoga graditeljstva kontinentalne Hrvatske, posebno Zagorja, donjostubička se župna crkva ističe prostranim dimenzijama, osobito dužinom svetišta, s dva traveja križno-rebrastoga svoda umjesto, za župne crkve uobičajenoga, samo jednog. No, ono što tu crkvu u njezinoj gotičkoj fazi gradnje izdvaja u spomenik s naprednijim stupnjem arhitektonske raščlambe jest spomenuta izvedba službi u svetištu. Naime, ne samo da takav način podupiranja svoda (za razliku od mnogo učestalije uporabe svodnih konzola) nalazimo samo u malome broju najreprezentativnijih zagorskih gotičkih crkava (Lepoglava, Remetinec, Tuhelj, te Taborsko)¹³ nego i njihovo oblikovanje u odnosu na navedene istaknute primjere pokazuje vrlo visoku kakvoću.

Nešto kasnije, na prelasku iz 15. u 16. stoljeće, svetište crkve Presvetoga Trojstva opremljeno je i raskošnom kame-nom sediljom. Njezina izrazito kasnogotička obilježja dolaze do izražaja već u samom obliku, s nišom segmentnog nadvoja profiliranog oblim štapovima i užljebinama, te osobito u repertoaru ukrasa s karakterističnim motivom fijala nošenih konzolama s maskeronima, te rakovica, vinove loze i ljiljana. I ona svojim obiljem fino klesane dekoracije gotovo da nema usporedbe u tim krajevima gdje župne crkve sadrže uglavnom jednostavne neukrašene sedilje. Primjena dekorativnih motiva donekle je veže samo s teško oštećenom sediljom u Lepoglavi,¹⁴ ili pak s onom u crkvi Sv. Križa u Križevcima,¹⁵ premda je oblikovanje

⁴ Inicijativom župnika Ivana Lončara.

⁵ Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu (Državna uprava za zaštitu kulturne i prirodne baštine, Povjerenstvo u Zagrebu, Mesnička 49), izradio je naprije *Studiju zaštite kulturne baštine za prostorni plan naselja Donja Stubica*, voditelj projekta: K. Petrić, dipl. ing. arh., Zagreb, 1994. Potom je slijedio elaborat o samoj crkvi: *Župna crkva Presvetoga Trojstva u Donjoj Stubici, arhitektonske i stilske osobine, prijedlog konzervatorskih smjernica*, autor: dr. K. Horvat-Levaj, voditelj projekta: K. Petrić, Zagreb, 1995.

⁶ Sondiranja su izveli: K. Petrić, dipl. ing. arh., dr. K. Horvat-Levaj i J. Minks, akad. slikar.

⁷ *Item ecclesia sanctae Trinitatis de Stubicha* (godine 1334.). Donjostubička se župna crkva navodi i u izvorima 15. stoljeća (godine 1434., 1496.), te također u drugom popisu župa zagrebačke biskupije godine 1501. (*Petrus plebanus de Zthwbycza inferior*). J. Buturac, *Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine*, Staurine JAZU, br. 59, Zagreb, 1984.

⁸ Premda je već u prvoj kanonskoj vizitaciji godine 1622. crkva bila opisana kao dvobrodna, razlike u njihovu oblikovanju (glavni je brod natkriven tabulatom, a sjeverni bočni svodom), upućivale su na različito vrijeme njihova nastanka. Opisi etapa gradnje brodova godine 1740.-1745. - najprije je sagrađen novi, južni brod, pa se zatim započeo ponovno podizati sjeverni, već postojeći brod, da bi na kraju bio obnovljen glavni brod - pokazivali su da je širina gotičkoga broda bila jednaka današnjem. Nadbiskupski arhiv Zagreb (NAZ), Kanonske vizitacije, prot. 1/I, 55/XI, 57/XIII

⁹ Izvorni gotički portal nije sačuvan. Navedenim trima biforama svetišta uništena su mrežišta, a okviri su im preoblikovani u 19. stoljeću.

¹⁰ W. Buchowiecki, *Die gotischen Kirchen Österreichs*, Wien, 1952. G. Entz, *Gothic Architecture in Hungary*, Budapest, 1976.

¹¹ Z. Horvat, n. dj.

¹² Kontrafori su postavljeni na četiri ugla apside, cijelom visinom, a prema tragovima na tavanu, kontrafori su izvorno bili i uz južnu stranu središta. Uz vanjsku stranu svetišta sačuvani su jednostavni gotički kameni sokli i završni kameni konkavni vijenac.

¹³ D. Vukičević-Samaržija, n. dj., str. 118-120

¹⁴ D. Vukičević-Samaržija, n. dj., str. 94-95

¹⁵ Navedenu usporedbu iznosi već G. Szabo, *Kroz Hrvatsko zagorje*, Zagreb, 1939.

¹⁶ K. Horvat-Levaj, *Crkva sv. Križa, Križevci - grad i okolica*, Umjetnička topografija Hrvatske, Zagreb, 1993., str. 145

¹⁷ U župnoj spomenici iz 19. stoljeća (pohranjenoj u župnom dvoru u Donjoj Stubici) navodi se da je feudalna obitelj Henigh godine 1534. sagrađila ovdje drvenu crkvu, kasnije pregrađivanu u čvrstom materijalu, čiji su brodovi sve do 18. stoljeća bili drveni. Iako navedene konstatacije ne odgovaraju istini (kako to svjedoči sama građevna struktura i izvorni dokumenti), one su ipak najvjerojatnije sjećanje na neku značajniju građevnu intervenciju toga vremena. Obitelj Hennigh obnovila je i donjostubički kaštel godine 1551. a njegovim prelaskom u vlasništvo Franje Tahyja godine 1564. župna je crkva dobila novog patrona.

¹⁸ NAZ, Kan. viz., prot 1/I.

1. Župna crkva Presvetoga Trojstva u Donjoj Stubici, pogled sa sjeveroistoka, Fototeka Instituta za povijest umjetnosti.

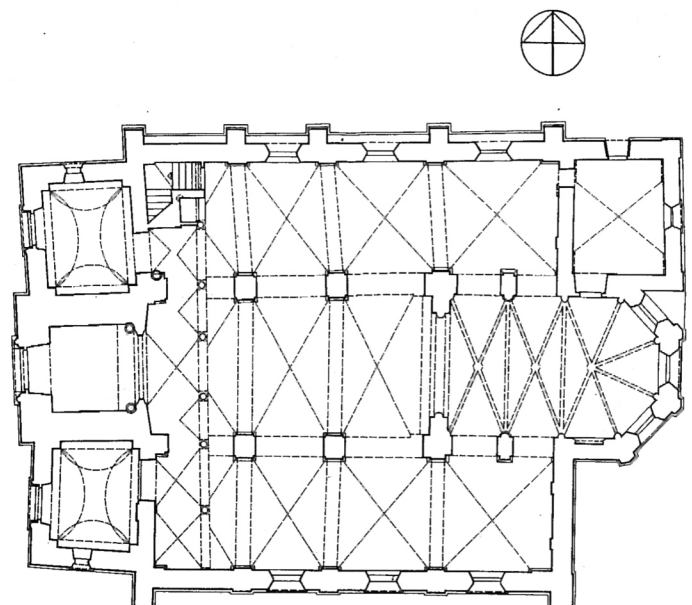
njezina križa-akroterija s rakovicom zapravo mnogo srodnije portalu sakristije u navedenoj križevačkoj crkvi, datiranim godinom 1498., što je okvirno vrijeme nastanka i donjostubičke sedilije.¹⁶

Iz toga, kasnogotičkoga vremena potječu i nedavno otkrivene dvije zidne slike, visoke kakvoće s prikazom Ranjenog Krista (Ecce homo) i Sv. Ivana evanđelista, izvedene sa svake strane trijumfalnog luka, iznad nekadašnjih bočnih oltara.

Iduću fazu gradnje crkve Presvetoga Trojstva obuhvaća renesansa 16. stoljeća. Kasniji pisani izvori govore o tadašnjim velikim graditeljskim zahvatima, koje su poduzeli feudalni patroni (Hennigh, Tahy),¹⁷ no od renesansnih oblikovnih elemenata u današnjem izgledu crkve ostao je jasno prepoznatljiv samo kameni portal, probijen na spoju bačvasto nadsvodenog prizemlja pročelnog zvonika s crkvenim brodom. Njegov polukružni luk i složene profilacije s oblim štapovima, užljebinama i skošenjima nose značajke vremena u kojem je nastao, a dimenzije i postava čitavom širinom ulaznoga preprostora u zvoniku svjedoče da je istodobno s portalom sagrađen i sam zvonik. Recentno pak restauratorsko otkriće adekvatnoga kamenog luka na prvom katu zvonika prema crkvi upućuje i na neka nova, složenija prostorna rješenja.

Kameni pročelni zvonik-kula (campanille seu turis), spomenut već u prvoj kanonskoj vizitaciji godine 1622.,¹⁸

2. Crkva Presvetoga Trojstva, tlocrt.
(Arhitektonska snimka: D. Stepinac, S. Štok)

iako je izvana izgubio svoja izvorna renesansna obilježja (od prvotnih otvora pronađene su samo puškarnice),¹⁹ tipičan je za razdoblje 16. stoljeća svojim smještajem u osi pročelja,²⁰ te fortifikacijskim obilježjima, uvjetovanim tadašnjom pojačanom opasnošću od Turaka. No prethodno spomenuto otkriće polukružnoga luka sastavljenog od fino obradenih klesanaca, kojim se njegov križno nadsvodeni prvi kat čitavom širinom rastvarao prema crkvenome brodu, svjedočanstvo je još jedne funkcije fortificiranoga zvonika, a to je oblikovanje empore, najvjerojatnije feudalne lože iz koje je vlastelin pratio crkveni obred.²¹

Osim empore, kako je to karakteristično za feudalnu sakralnu arhitekturu, patroni donjostubičke župne crkve imali su u njoj i svoje grobnice, većinom oblikovane kao jednostavne kripte u podu s nadgrobni pločama, poput one obitelji Banfi-Talovac i Hennigh iz godine 1533.²² Prema najnovijim otkrićima, međutim, čini se da je u tom pogledu bilo ostvareno i jedno znatno reprezentativnije rješenje. Prilikom popravka crkve pronađena je, naime, u bočnome brodu, produženom sjeverno uza svetište, velika nadsvodena kripta,²³ nad kojim je izvorno bila poznata nadgrobna ploča Franje Tahyja i njegove žene Helene Zrinske iz godine 1573., s uklesanim likom feudalca u oklopu.²⁴ Budući da kasniji pisani izvori (kanonske vizitacije 17.-18. stoljeća) spominju na tome mjestu okruglu kapelu (capella per modum sphere),²⁵ nije isključena mogućnost postojanja Tahyjeva renesansnoga centralnog mauzoleja. Njegova gradnja bila je, po svemu sudeći, i uzrokom atipičnome smještaju prijašnje nadsvodene sakristije uz južnu stranu svetišta (umjesto uza sjevernu, kako bi to bilo karakteristično za predbarokno razdoblje).²⁶

Na tu pretpostavljenu grobnu kapelu nadograđen je u 16. stoljeću sjeverni bočni brod. O izvornom izgledu tog dijela crkve, radikalno preoblikovanog u 18. stoljeću, podatke donose vizitacije iz 17. stoljeća.²⁷ Prijašnji sjeverni brod bio je nadsvodan, sa svodom poduprtim kamenim stupovima na spoju s glavnim brodom (tada još natkrivenim *starinskim* tabulatom).²⁸ Nedavnim restauratorskim sondiranjem otkriven je i pročelni prozor toga broda, vrlo velikih dimenzija, s kamenim okvirom, još na gotički način skošenim prema svijetlom otvoru.²⁹ Činjenica da se pročelje sjevernoga broda naslanja na ugaone klesance pročelja glavnoga gotičkog broda (također potvrđena spomenutim sondiranjem) konačno je odbacila neke dosadašnje pretpostavke o izvornoj dvobrodnosti gotičke crkve.³⁰

Iz iznesenog je, dakle, vidljivo da renesansa 16. stoljeća, ne samo po kakvoći oblika ne zaostaje za prvotnom, gotičkom fazom - kako to svjedoči renesansni pročelni portal - nego da je ona značila i zantno obogaćenje postorne organizacije gotičke crkve. Gradnjom zvonikakule, naime, razmjerno jednostavno volumno tijelo obogaćeno je izvana efektним vertikalnim akcentom, a iznutra osebnim superponiranim lukovima portala i empore. Kada se tome pridoda mogući centralni mauzolej Franje Tahyja i Helene Zrinske, kojem u sakralnome graditeljstvu konti-

mentalne Hrvatske jedna od malobrojnih paralela, jest također srušena, renesansna grobna kapela Nikole Zrinskog i Katarine Frankopan u crkvi Sv. Helene kraj Čakovca,³¹ može se zaključiti da je u svojoj cjelovitosti ta faza gradnje bila najuspjelije razdoblje u razvoju i mijenama volumno-prostornog oblikovanja donjostubičke župne crkve.

Taj sklad na stanovit je način *narušavala* samo gradnja sjevernoga bočnoga broda.³² Premda je možda riječ o prvoj

¹⁹ Prilikom sondiranja crkve pronađena je uska pravokutna puškarnica na prvom katu zvonika.

²⁰ Zvonici sred pročelja počinju se u tim krajevima podizati tek od početka 16. stoljeća. D. Vukičević-Samaržija, n. dj., str. 50

²¹ Istraživanjem feudalne empore u zvoniku i s tim povezanim položajem južnoga bočnog portala u srednjovjekovnim crkvama kontinentalne Hrvatske posebno se bavio J. Stošić, prof. (D. Vukičević-Samaržija, *Sakralna gotička arhitektura u Slavoniji*, Zagreb, 1986., str. 52). Neka novija literatura (G. Entz, *Zur Frage der Westemporen in der mittelalterlichen Kirchenarchitektur Ungarns*, Architektur des Mittelalters, Weimar, 1984.), međutim, dovodi u pitanje funkciju empore u zvoniku kao feudalne lože, smatrajući da je patron imao svoje mjesto (sediliju) u svetištu, a da je empora u zvoniku služila kao pjevalište.

²² O toj danas nestaloj ploči jedino svjedočanstvo pruža i. Kukuljević Sakcinski u svojoj knjizi *Nadpisi sredovječni i novovjeki na crkvah i privatnih zgradah u Hrvatskoj i Slavoniji*, sv. i, Zagreb, 1891, str. 262. Na ploči obilježenoj grbom obitelji Banfi Talovac bio je ovaj natpis: "HIS IACET MAGNIFICA DOMINA ANNA FILIA MAGCI. QUONDAM IOANNIS BANFFY DE ALSO LYNDUA. ET GROSSA CONDAM DOMINA MARGARETHA FILIA OLIM DOMINI IOANNI HENNIGH DE SZOMSZEDUARA NEPOTIS QUONDAM MAGCI LADISLAV SZILAGY DE HOROGHSZEGH. GENITORIS DOMINAE ELISABETHAE MATRIS INVICTISSIMI PRINCIPES REGIS MATHIAE. OBIT AVTEM IN DICTA SZOMSZED ANNO 1533. IN DIE PARASCEVES. HORA DECIMA."

²³ Prema iskazu župnika I. Lončara.

²⁴ Na ploči je uklesan natpis: "TRIBUS CAESARIBUS CLARIS REGNANTIBVS ORBI HVHGARIAE VITAE PROEMIA TVLLIT. ARMIS CLARUS ERAT. VITA PRAECLARVS HONESTA CONSILIO FOELIX. PROSPERITATE POTENS OMNIBUS EX VOTO CONCLVSS TEMPORE VITAE REBVS. CONCLVSIT MORS INIMICA DIEM. AMBIGVA TECUM FORTASSIS MENTE REVOLVES QVEM PROCVRVM HAEC MONVMENTA VIRIM FRANCISCVM TAHIVM CARAE CVM CONIVGIS OSSIS HELENAE ZRINI MARMORE TVMBA TEGIT QVARTA DIE MENSIS AVGVSTI ANNO MDLXXIII." Tahyjeva nadgrobna ploča bila je sekundarno ugrađena u naknadno probijeni luk između produženoga sjevernoga bočnoga broda (na mjestu kripte) i svetišta, a danas se nalazi u Muzeju seljačkih buna u Gornjoj Stubici.

²⁵ NAZ, Kan. viz., prot. 57/XIII

²⁶ Zidana nadsvodena sakristija uz južnu stranu svetišta spominje se od prve kanonske vizitacije godine 1622. (NAZ, prot. 1/I) pa sve do barokizacije crkve sredinom 18. stoljeća.

²⁷ NAZ, Kan. viz., prot. 1/I-3/III, 45/I-55/XI

²⁸ U takvoj organizaciji (prema vizitacijama 17. stoljeća) crkva je imala dvoja vrata, jedna zapadno ispod zvonika, a druga na južnoj bočnoj strani (oba s vanjskim trijegovima), nadalje devet prozora te dva pjevališta (jedno zidano iznad glavnih vrata i drugo uza svetište). NAZ, Kan. viz., prot. 1/I-3/III

²⁹ Prozorski je nadvoj uništen. Poslije je, u baroknom razdoblju, preko njegova kamenog okvira izveden novi okvir od žbuke.

³⁰ *Studija zaštite za prostorni plan naselja Donja Stubica*. V. bilj. 5

³¹ Ta kapela, vidljiva na starom bakrorezu (J. Bedeković, *Natale solum magni ecclesiae doctoris sancti Hieronymi, Neostadii Austriae*, 1752.) nedavno je aheološki istražena. A. Horvat, *Između gotike i baroka*, nav. dj., str. 71, 73

³² Na osnovi današnjega stanja crkve ne može se sa sigurnošću zaključiti što je bilo starije - grobna kapela ili bočni brod.

3. Crkva Presvetoga Trojstva, pogled prema gotičkome svetištu. (Foto: K. Horvat-Levaj)

4. Crkva Presvetoga Trojstva, gotičke službe u svetištu. (Foto: K. Horvat-Levaj)

5. Crkva Presvetoga Trojstva, kasnogotička sedilija. (Foto: K. Tadić)

6. Crkva Sv. Križa u Križevcima, kasnogotički portal sakristije datiran god. 1498. (Foto: K. Tadić)

fazi realizaciji trobrodne koncepcije, crkva je u tom, *nedovršenom* obliku trajala više od dvjesto godina.³³ Nalazimo joj paralele u nekim sličnim primjerima istodobnoga sakralnoga graditeljstva kontinentalne Hrvatske, kao što je npr. bila stara dvobrodna župna crkva u Krapini ili u Gornjoj Rijeci ispod Kalnika,³⁴ obje formirane naknadnim proširenjem jednobrodnih gotičkih građevina (vjerojatno u 16.-17. stoljeću).

Barokizacijom godine 1740.-1745. župna je crkva Presvetoga Trojstva zadobila svoj današnji trobrodni oblik. Tri jedinstveno koncipirana broda, znače radikalni građevinski zahvat, u kojem je nestalo izvorno rješenje najstarijega srednjeg i već postojećega sjevernoga bočnog broda. Slijed obnove iscrpno je opisan u kanonskim vizitacijama tog doba: godine 1740. dograđeni južni brod okarakteriziran je kao *moderan rad*, dok je srušeni stariji sjeverni brod tada još bio *u začetku*. Godine 1745. sva su tri broda već dovršena i nadsvođena.³⁵

Arhitektonska raščlamba tih novooblikovanih dijelova odgovara vremenu u kojem je nastala: brodovi su međusobno odvojeni s po dva pilona križnoga presjeka (s bazama, te profiliranim kapitelima i impostima) što nose križne svodove, oslonjene uz bočne zidove na odgovarajuće pilastre. U glavnom, širem i višem brodu tri su svodna traveja, a bočni su brodovi produženi za dužinu još jednoga traveja sa svake strane svetišta, komunicirajući s njime lučnim otvorima probijenim između službi njegova gotičkoga svoda. Navedeno prilično atipično rješenje posljedica je naknadnog uključivanja, starijih prostornih cjelina - već spomenute sjeverne kružne kapele (za koju se godine 1745. navodi da se protezala preko zida glavnoga broda),³⁶ te južne sakristije.³⁷ Tijekom barokizacije sagrađena je i nova križno nadsvođena sakristija uza sjevernu stranu svetišta, i to (zbog prethodno spomenutoga produženja bočnoga broda) uza sam njegov kraj, tako da je zaklonila jedan od gotičkih kontrafora svetišta.

Prema podacima iz vizitacija, prilikom barokizacije namjeravalo se izvesti izravno bazilikalno osvjetljenje glavnoga broda (pa je stoga i njegova visina znatno veća nego u bočnim brodovima), no od toga se, čini se odustalo, pa je unutrašnjost osvjetljena samo prozorima na južnom i sjevernom bočnom zidu. Sredinom 18. stoljeća, uz postojeći središnji ulaz kroz zvonik, probijeni su i zasebni pročelni ulazi u bočne brodove.

U skladu s novom baroknom koncepcijom crkve jest i oblikovanje zidanoga pjevališta iz godine 1745.,³⁸ protegnutog kroza sva tri broda i postavljenog na šest kamenih toskanskih stupova uz zapadni zid, tako da oblikuje križno presvođeni narteks. Potkraj 18. stoljeća ograda pjevališta oslikana je freskama, djelom pučkog slikara, koji je, međutim, poznao karakteristične elemente baroknoga dekorativnoga rječnika. Perspektivno prikazane volute dijele, naime, oslikanu površinu na polja u kojima se izmjenično javljaju rokajem obrubljeni medaljoni s prikazima svetaca i kraljeva te prazne kartuše zaklonjene naslikanim tkaninama.³⁹

Svojom barokizacijom crkva Presvetoga Trojstva uvrstila se, u okviru sakralnoga graditeljstva kontinentalne Hrvatske, u red razmjerno malobrojnih trobrodnih crkava baroknoga vremena (stanovitu paralelu označuje nešto starija barokizirana župna crkva u Ludbregu), kada su, kao i ranije u gotici, u tim krajevima prevladavale jednobrodne longitudinalne sakralne građevine. Unatoč znatnoj arhitektonskoj kakvoći svih triju brodova, oblikovno zaokruženih oslikanim pjevalištem, barokizacija donjostubičke župne crkve ipak je imala i donekle negativne posljedice u odnosu prema visokokvalitetnom gotičkom svetištu, jer je gradnjom sakristije znatno umanjila njegovo volumno isticanje.

Novo izmjene svoje volumno-prostorne organizacije barokizirana je župna crkva Presvetoga Trojstva pretrpjela u tijeku 19. stoljeća, u dvjema obnovama - prvij nakon požara godine 1834.⁴⁰ i drugoj nakon potresa godine 1880.

Najprije je, sudeći po župnoj spomenici, nakon navedenog požara, obnovljen zvonik. Inicijativom župnika Petra Marakovića oblikovana je njegova kapa neorenesansnog tipa, s galerijom iznad završnog vijenca, te s tamburom nadvišenim kupolom prekrivenom bakrenim limom s upisanom godinom 1846.⁴¹ No ubrzo, godine 1858., zvonik je

³³ Zbog povijesnih okolnosti, kao i kod drugih crkava u kontinentalnoj Hrvatskoj, u 17. stoljeću na crkvi Presvetoga Trojstva nije se gotovo ništa gradilo. Rane vizitacije 17. stoljeća opisuju je kao zapuštenu i prljavu, te profaniziranu ukopom heretika (luterana) Franje Tahyja. (prot. 1/1-3/III). Jedino godine 1669. izvori navode gradnju grobne kapele braće Dolenc, posvećene sv. Mihajlu, uz južnu stranu crkve, blizu glavnih vrata. (NAZ, Kan. viz., prot. 46/II).

U to vrijeme patroni crkve bili su gospodari manjih okolnih vlastelinstava (Malakoczy, Chikuliny i dr.).

³⁴ D. Vukičević-Samaržija, nav. dj., str. 220-221; K. Horvat-Levaj, *Sakralna arhitektura, Križevci, grad i okolica*, nav. dj., str. 318-319. Nijedna od dviju crkava nije više sačuvana u svojem dvobrodnom obliku.

³⁵ NAZ, Kan.viz., prot. 55/XI, 57/XIII

³⁶ NAZ, Kan. viz., prot. 55/XI

³⁷ Da je u tim produženim dijelovima bočnih brodova došlo do nekih naknadnih promjena, pokazuju mali pilastri, postavljeni iznad križnih pilona, te iznad velikih pilastara na istočnom zidu, koje prekriva (presijeca) križni svod. U potkrovlju, međutim, iznad svodova nisu vidljivi produžeci navedenih malih pilastara, koji su vjerojatno prvotno podupirali neki drukčiji (viši) svod ili strop.

³⁸ NAZ, Kan. viz., prot. 57/XIII

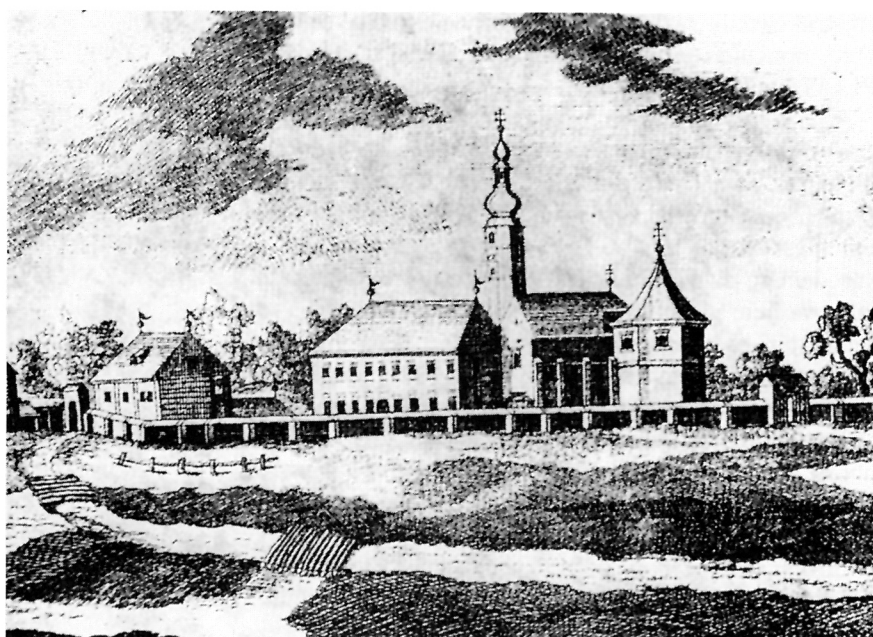
³⁹ U 18. stoljeću, prema podacima iz vizitacija (prot. 63/XIX), crkva je imala kriptu sa sedamnaest mjesta, u kojoj su se ispod svetišta ukapali svećenici i patroni, a ispod broda vjernici (uz naplatu takse). Tadašnji patroni crkve bili su plemići iz obitelji Sermage, Woikffy, Adamović, Plepelić i Domjanić, a početkom 19. stoljeća, uz vlasnika obližnjeg dvorca u Golubovcu - Maksimilijana Vrhovca - kao patroni crkve spominju se general Ivan Jelačić, Pavao Rauch, grof Adam Oršić i Ivan Adamović.

⁴⁰ *Spomenica župe Donja Stubica*, pohranjena u župnom uredu

⁴¹ Neorenesansna kapa zamijenila je stariju drvenu *lukovicu* zvonika, spomenutu još u vizitaciji godine 1808. (prot. 64/XX). Župnik Josip Cigler u spomenici iz godine 1885. (pohranjenoj u župnom uredu) navodi da je prilikom popravka zvonika nakon požara godine 1834. njegova visina smanjena za trećinu, što bi, s obzirom na današnju vrlo veliku visinu zvonika, trebalo uzeti s rezervom.

7. Crkva Presvetoga Trojstva, pročelni renesansni portal, detalj. (Foto: K. Horvat-Levaj)

8. Crkva Sv. Helene kraj Čakovca, grobna kapela Zrinskih, bakrorez

9. Crkva Presvetog Trojstva, barokni brodovi (Fototeka Instituta za povijest umjetnosti)

10. Crkva Presvetoga Trojstva, barokno pjevalište (Fototeka Instituta za povijest umjetnosti)

iz konstrukcijskih razloga morao biti ponovno saniran, kako to upućuje natpis na pročelju "HAEC TURRIS AMPLIATA ET RENOVATA EST.. A.D. MDCCCLVI-II",⁴² kojom su prilikom prigradene (u visini bočnih brodova) dvije kupolasto nadsvođene kapele. Tim je zahvatom zvonik ostao samo plitko istaknut ispred plohe novoga, klasicističkoga, pročelja, rastvorenog trima osima jednostavnih lučnih otvora.

Navedeni su zahvati bitno različite kakvoće. Naime, dok je oblikovanjem osebujne kape, što izravno asocira na završetak staroga renesansnog tornja zagrebačke katedrale, oponašanog i na širem području Zagorja (Krapina, Zagorska Sela, Kraljevac na Sutli), unesena nova likovna kvaliteta koja je i danas stanoviti *zaštitni znak* Donje Stubice, izvedbom kapela smanjeno je volumno isticanje zvonika, bez ostvarenja neke izrazitije vrijednosti u novom, plošno obrađenom pročelju.

Obnova crkve nakon potresa godine 1880., uz konstrukcijske zahvate (dovršene, sudeći po natpisu u svetištu, godine 1881.),⁴³ značila je u oblikovnome smislu ponajprije izmjenu prozorskih otvora. Prema izvještaju tadašnjeg organizatora obnove, župnika Josipa Ciglera,⁴⁴ na bočnim se fasadama probijaju lučni prozori (umjesto starijih četvero-kutnih), dok se na svetištu ponovno otvaraju, u baroku

12. Crkva Presvetog Trojstva, gotičko svetište.
(Foto: K. Horvat-Levaj)

11. Crkva Presvetoga Trojstva, zvonik s neorenesansnom kapom i klasicističko pročelje. (Foto: K. Horvat-Levaj)

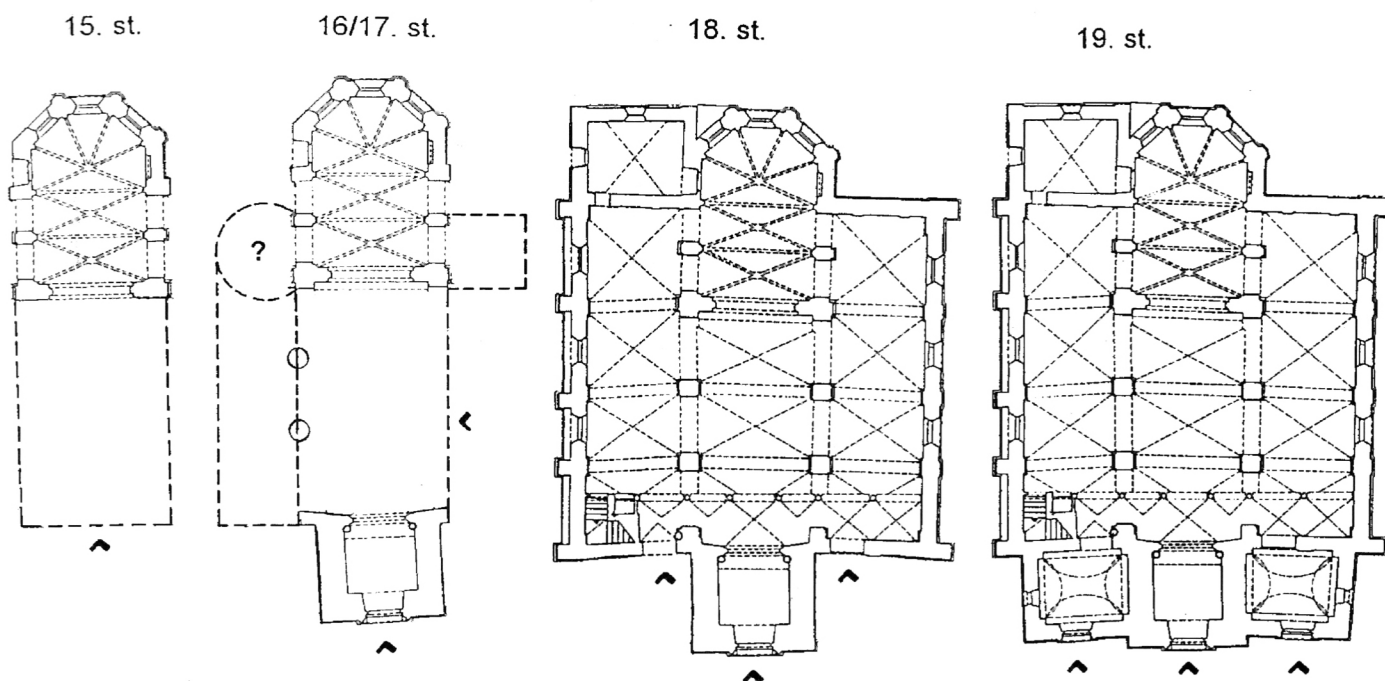
⁴² Cjelovit natpis glasi: "HAEC TURRIS AMPLIATA ET RENOVATA EST MUNIFICENTIA D.D. PATRONORUM OPERA ET OPE PAROCHIANI POPULI CURA L. PAROCHI JOANNIS KRALJ. ANNO MDCCCLVIII."

⁴³ Natpis postavljen iznad trijumfalnog luka u svetištu glasi: "INFANDO TERRAE MOTU IX NOVEMBRIS 1880. MULTUM VITAE PULCHERRIORI SVREXI MUNIFICENTIA D.D. PATRONORUM ET OPE FIDELI PAROCHIANI SUB CURA JOSEPHI CIGLER PAROCHI. ANNO 1881."

⁴⁴ Ekscerpt iz rukopisa o povijesti Stubice od župnika Josipa Ciglera, godine 1885., pohranjen u Državnoj upravi za zaštitu kulturne i prirodne baštine, Zagreb.

⁴⁵ Neogotičku biforu dobila je tada i barokna sakristija.

⁴⁶ Godine 1895. izvedeno je kameno popločenje poda, zbog čega su uništene mnoge starije nadgrobne ploče. U najnovijoj obnovi crkve, međutim, i ono je prekriveno glatkim kamenim pločama (koje su prekrile baze stupova pjevališta, kao i donje dijelove gotičkih službi u svetištu).

13. Crkva Presvetog Trojstva, razvoj građevnog kompleksa od 15. - 19. stoljeća, (Arhitektonska obrada: K. Petrić, I. Valjato Vrus)

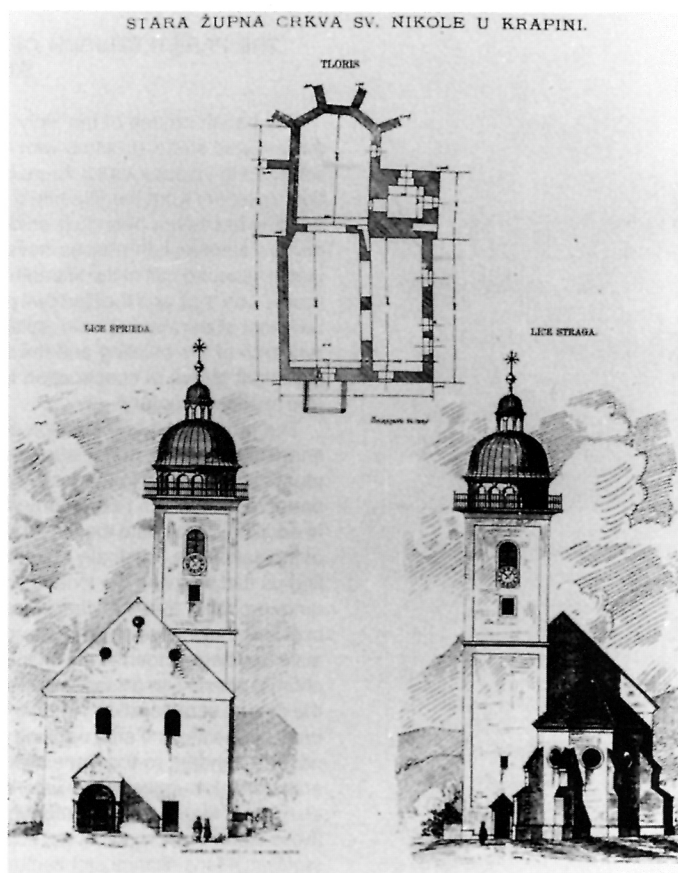
--- porušeno
— sačuvano

zazidane, bifore. Neogotički senzibilitet toga vremena odrazio se u prilično korektnoj regotizaciji njihovih oštećenih okvira, a u to se vrijeme očito obnavljaju i neki gotički kameni plastični dijelovi u svetištu.⁴⁵ Isti neostilski ukus imao je, međutim, dalekosežne posljedice za tadašnje uređenje crkve jer je uklanjanjem bogatoga baroknog inventara unutrašnjost uveliko osiromašena.⁴⁶

Župna crkva Presvetoga Trojstva u Donjoj Stubici, dakle, svojim građevno-stilskim razvojem, s jedne strane, pokazuje opće značajke sakralne arhitekture kontinentalne Hrvatske, a, s druge, odlikuje se izrazitim osobitostima. Kao i kod većine naših srednjovjekovnih župnih crkava, njezinom današnjem izgledu glavni pečat daju gotika i barok, no ključna spona između tih dvaju dominantnih stilskih razdoblja bila je, danas po očuvanosti gotovo nevidljiva, renesansa. U tom je stilskom razdoblju, naime, jedna po svojim oblicima visokokvalitetna, ali po primjeni svoda samo u svetištu, a tabulata u brodu, ipak tradicionalna gotička građevina, preobražena u složeno feudalno sakralno zdanje sa zvonikom, emporom, mauzolejem te asimetrično prigradenim drugim brodom, što je predodredilo i kasniji barokni razvoj crkve, kada ona zadobiva za regionalne prilike impozantni trobrodno oblik.

Objavljujem rezultate istraživanja s uvjerenjem da je razumijevanje i valorizacija udjela svake pojedine stilske faze u formiranju današnjeg osebujnog izgleda crkve, preduvjet za njezinu uspješnu obnovu i prezentaciju.

14. Gotička dvobrodna župna crkva Sv. Nikole u Krapini, nacrt iz godine 1904.

9. Župna crkva Uznesenja Marijina u Gornjoj Rijeci, primjer gotičko-renesansne dvobrodne građevine. (Foto: K. Tadić)

Katarina Horvat Levaj

THE PARISH CHURCH OF THE HOLY TRINITY IN DONJA STUBICA

The parish church of the Holy Trinity in Donja Stubica is an imposing three-aisled stone structure with a polygonal sanctuary and belfry-tower attached to its front. Its structure bears the traces of a complex construction trajectory from the fifteenth to the nineteenth century. This important building has never been fully studied by experts. Only two of its most important construction phases have been dated and partly evaluated: the Gothic (second half of the fifteenth century), when the polygonal sanctuary (apse) was built, and the Baroque phase (mid-eighteenth century) when the two older aisles (naves) were replaced by three new ones. However, careful research of the building and the archival materials reveals another very important phase of construction marked by Renaissance characteristics (the sixteenth century).

The proportions and location of the tower-belfry alone, as well as the shaping of its inner portal, show representative Renaissance stylistic elements also present in the tombstone of the autocratic ruler and powerful patron of the church Franjo Tahy who lived in that century (buried in 1573). In addition, if we relate the recent discovery of a large crypt in the north part of the sanctuary (originally covered by a tombstone) with the sources telling us that this was the location of an earlier circular chapel, it becomes quite probable that this chapel had been Tahy's memorial (mausoleum) built in Renaissance style. In the course of the 16th-17th century a northern aisle had been added to the chapel (attached to an older Gothic one-nave church) whose Renaissance front window has recently been discovered in the course of restoration. Another important find of the same research is a broad Renaissance arch opening up the first floor of the tower towards the nave. A pendant to the Renaissance portal we have just mentioned, this arch strongly suggests the existence of a feudal emporia, another important element of feudal religious monuments. This paper is an effort to evaluate these Renaissance elements, especially valuable owing to the scarcity of surviving Renaissance architectural traces in continental Croatia.